

CRNA GORA

Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Broj:

Podgorica, 11.05.2023. godine

SEKTORSKA ANALIZA
za utvrđivanje predloga prioriternih oblasti od javnog interesa i potrebnih sredstava
za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija iz Budžeta Crne Gore u 2024. godini

Sektorska analiza se sačinjava na osnovu strateških i planskih dokumenata odnosno propisa u odgovarajućoj oblasti od javnog interesa uz konsultacije sa zainteresovanim nevladinim organizacijama, i predstavlja osnov za utvrđivanje prioriternih oblasti i potrebnih sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija iz državnog budžeta u narednoj godini, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama. Sektorska analiza se priprema u tekućoj za narednu kalendarsku godinu radi blagovremenog planiranja visine sredstava koja će biti opredijeljena na pozicijama ministarstava nadležnih za oblasti koje Vlada utvrdi kao prioritete za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija. Analiza će poslužiti i za pripremu javnih konkursa za raspodjelu sredstava za finansiranje projekata i programa nevladinih organizacija u oblasti koja će biti utvrđena kao prioriteta.

1. OBLASTI OD JAVNOG INTERESA U KOJIMA SE PLANIRA FINANSIJSKA PODRŠKA ZA PROJEKTE I PROGRAME NVO

1.1. Navesti u kojim oblastima od javnog interesa (iz člana 32 Zakona o NVO) iz nadležnosti ministarstva planirate finansijsku podršku iz budžeta za projekte i programe NVO:

☐ socijalna i zdravstvena zaštita	☐ razvoj civilnog društva i volontizma	☐ zaštita životne sredine
☐ smanjenje siromaštva	☐ evroatlantske i evropske integracije Crne Gore	☐ poljoprivrede i ruralni razvoj
☒ zaštita lica sa invaliditetom	☐ institucionalno i vaninstitucionalno obrazovanje	☐ održivi razvoj
☐ društvena briga o djeci i mladima	☐ Nauka	☐ zaštita potrošača
☐ pomoć starijim licima	☐ Umjetnost	☐ rodna ravnopravnost
☐ zaštita i promovisanje ljudskih i manjinskih prava	☐ Kultura	☐ borba protiv korupcije i organizovanog kriminala
☐ vladavina prava	☐ tehnička kultura	☐ borba protiv bolesti zavisnosti
☐ druge oblasti od javnog interesa utvrđene posebnim zakonom (navesti koje): _____		

2. PRIORITETNI PROBLEMI I POTREBE KOJE TREBA RIJEŠITI U 2024. GODINI FINANSIRANJEM PROJEKATA I PROGRAMA NVO

- 2.1. Navesti prioritete probleme u oblasti(ma) iz nadležnosti ministarstva koji se planiraju rješavati finansiranjem projekata i programa nevladinih organizacija. Opis problema obrazložiti koristeći konkretne mjerljive pokazatelje trenutnog stanja i željenog stanja odnosno rješenja, navodeći izvor u kojem su takvi podaci dostupni. Pokazatelji mogu biti informacije iz uporednih analiza, izvještaja, rezultata istraživanja, studija, i drugi dostupni statistički podaci.

Opis problema:

Osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori se suočavaju sa brojnim problemima i diskriminacijom u svakodnevnom životu. Treba istaći činjenicu da je Crna Gora tek popisom stanovništva, domaćinstava i stanova, po prvi put 2011. godine prikupila podatke o broju osoba sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Na osnovu podataka MONSTAT-a iz 2011. godine, od ukupnog broja stanovnika Crne Gore, 11% (98.064) njih se suočava sa preprekama pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti uzrokovanih dugotrajnom bolešću, invaliditetom i starošću. Takođe, 5% građana ima otežano kretanje, 2% ima probleme sa vidom, dok 1% stanovništva ima problem sa sluhom. Polazeći od osnovnog načela da su svi građani jednaki pred zakonom, te da uživaju jednaku zaštitu svojih prava bez diskriminacije po bilo kom osnovu, bez obzira na lično ili neko drugo svojstvo, te opšte zabrane diskriminacije koja je propisana i Konvencijom UN o pravima lica s invaliditetom kao i Protokolom broj 12 uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 2000. godine.

Kada govorimo o samoj diskriminaciji osoba sa invaliditetom važno je istaći da se pored neposredne i posredne diskriminacije kada su ova lica u pitanju pojavljuju i oblici višestruke diskriminacije, interseksijske (kao poseban oblik višestruke), ponovljena i produžena diskriminacija. Višestruka diskriminacija predstavlja oblik diskriminacije u kojoj osoba doživljava diskriminaciju po dva ili više osnova, što za posledicu ima diskriminaciju koja je pogoršana. Interseksijska diskriminacija je poseban oblik višestruke diskriminacije po više osnova koji su međusobno povezani, preklapaju se i neodvojivi su jedan od drugog. Specifičan oblik diskriminacije sa kojom se srijeću osobe sa invaliditetom je govor mržnje, omalovažavanje, segregacija i grupisanje. Govor mržnje se uglavnom manifestuje u vidu korišćenja neprikladne, degradirajuće i omalovažavajuće terminologije sa kojom se oslovljavaju osobe sa invaliditetom, dok se segregacija i grupisanje pojavljuju u oblasti obrazovanja i socijalne zaštite gdje se osobe sa invaliditetom posebno grupišu. Iako je primjetan značaj napor države u prethodnom periodu u cilju unapređenja položaja osoba sa invaliditetom stvorene zakonodavne mjere još uvijek ne omogućavaju punu inkluziju osoba sa invaliditetom u svim sferama društvenog života.

Izvještaj Evropske Komisije, u okviru Poglavlja 19 "Socialna politika i zapošljavanje" i Poglavlja 23 "Pravosuđe i temeljna prava", je ukazao na značajne pomake koji su postignuti u prethodnom periodu u pogledu unapređenja položaja lica s invaliditetom i da su postojeći zakonski okvir i okvir politike konsolidovani na visokom nivou, iako sporo, pri čemu je evidentiran nedostatak dovoljnog nivoa usaglašenosti podzakonskih akata.

Potrebno je istaći da je u prethodnom periodu sprovođenja politike zabilježen i blagi porast pritužbi pred institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda (2019-24 i 2020-14, 2021-14), u odnosu na prethodni dvogodišnji izvještaj, gdje je konstatovano da je pomieren fokus pritužbi zbog diskriminacije koji je dominantno zastupljen u oblasti neprimjenjivosti fizičke sredine, na slučajeve diskriminacije i u drugim oblastima (zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, pristup dobrima i uslugama).

Udruženje mladih sa hendikepom je sprovelo istraživanje "Položaj osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori" 2021. godine koje je pokazalo da većina učesnika ankete smatra da je položaj osoba sa invaliditetom u posljednjoj deceniji unaprijeđen, ali da još uvijek nije na potrebnom nivou. Istraživanje je pokazalo da je pozitivno zakonodavstvo unaprijeđeno, odnosno da su pitanja vezana za invaliditet bitno zastupljena tema u javnosti. Samim tim, je uočljiva veća vidljivost, odnosno zastupljenost i aktivnost osoba sa invaliditetom.

Zaštita i promocija ljudskih prava osoba sa invaliditetom se ne sastoji samo u pružanju usluga isključivo vezanih za fenomen invaliditeta, već u stvaranju uslova za promijenu društvenog pristupa i ponašanja manifestovanih u barijerama i preprekama koje stigmatizuju i marginalizuju osobe sa invaliditetom i onemogućavaju njihovo redovno funkcionisanje.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027 predstavlja drugi strateški dokument ovog tipa usvojen u Crnoj Gori, koji stavlja primarni akcenat na efektivno suzbijanje svih oblika diskriminacije, kao i stvaranje uslova za uživanje jednakih prava u svim oblastima života licima s invaliditetom. Takođe, pripremljen je i novi Nacrt zakona o zabrani diskriminacije, kojim će se obuhvatiti i kvalifikovani oblici diskriminacije, što će ukoliko se usvoji dovesti do značajnog poboljšanja normativne regulative u ovoj oblasti.

Novi strateški dokument zadržava predviđenu strukturu strategije zastupljenu u prethodnom periodu, uz značajan dodatak dvije nove oblasti koje se odnose na zasebno tretiranje položaja:

- Žena i djevojčica s invaliditetom
- Djece s invaliditetom/djece sa smetnjama u razvoju na taj način će biti obezbjeđen ravnopravan pristup poštovanju prava lica s invaliditetom, preduzimanje specifičnih mjera, usluga i aktivnosti u odnosu na lica s invaliditetom, posebno uzimajući u obzir ranjivost njihovog položaja u društvu i specifične zahtjeve sa kojima se suočavaju.

Osobe sa invaliditetom svoja prava ostvaruju primarno na osnovu Ustava, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditeom, Zakona o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača, Zakona o povlastici na putovanje lica s invaliditetom, Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica s invaliditetom ali i drugim Zakonima koje je neophodno uskladiti u oblasti zaštite ljudskih prava i zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom. Nastavljeno je usklađivanje domaćeg zakonodavstva u oblasti zaštite ljudskih prava i zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom na osnovu Analize usklađenosti nacionalnog zakonodavstva sa UN Konvencijom o pravima lica sa invaliditetom i Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom. Od 59 analiziranih zakona, preporuku za usklađivanje je dobilo 34, a do sada je usklađeno 9, a u toku su izmjene i dopune četiri zakona o pravima pacijenata, o liječenju neplodnosti asistiviranim reproduktivnim tehnologijama, i o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno obojelih lica, o povlasticama na putovanje lica sa invaliditetom.

Novom Strategijom za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027 primarni akcenat stavljen je na efektivno suzbijanje svih oblika diskriminacije i stvaranje uslova za uživanje jednakih prava u svim oblastima života licima s invaliditetom. Dokumentom su obuhvaćene oblasti žene i djevojčice s invaliditetom i djeca sa invaliditetom/djece sa smetnjama u razvoju, posebno uzimajući u obzir ranjivost njihovog položaja u društvu i specifične zahtjeve sa kojima se suočavaju. U narednom periodu, Vlada Crne Gore jačaće kadrovske kapacitete za efikasnu implementaciju i nadzor predmetnog dokumenta.

Krovnna strateška dokumenta Crne Gore kao što su Srednjoročni program Vlade Crne Gore 2022-2024 kao i Nacionalna Strategija održivog razvoja do 2030. godine primarni akcenat se stavlja na eliminisanje diskriminacije osoba sa invaliditetom kao i unapređenje njihovih prava. Takođe, Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2021-2025 u dijelu koji se odnosi na žene s invaliditetom, poseban značaj pruža Zaključnim zapažanjima o inicijalnom izvještaju Crne Gore, od strane Komiteta za prava lica s invaliditetom (CRPD), koji je preporučio državi da uključi perspektivu invaliditeta u zakonodavstvo, politike i programe rodne ravnopravnosti, kao i rodnu perspektivu u zakonodavstvo i politike invalidnosti, te da razvije specijalizovane politike za ovu osjetljivu grupu.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine fokus stavlja i na potrebu unapređenja dostupnosti zdravstvenih usluga i programa za lica s invaliditetom, izgradnji objekata za obrazovanje koji su prilagođeni djeci i licima s invaliditetom, odnosno koji su rodno senzitivni i koji pružaju bezbjedno, nenasilno, inkluzivno i djelotvorno okruženje za učenje za sve. U cilju implementacije međunarodnih standarda o zabrani diskriminacije Programom rada Vlade Crne Gore za 2023. godinu predviđeno je usvajanje Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije.

Kada je u pitanju normativni okvir vezan za osobe sa invaliditetom neophodno je istaći i to da je u toku izrada **Nacrt Zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta**, na osnovu kojeg će se vršiti procjena invalidnosti u skladu sa kriterijumima i definicijom invaliditeta UN Konvencije. Programom ekonomskih reformi Ministarstvo rada i socijalnog staranja uz podršku Evropske unije dalo je prioritet reformi sistema utvrđivanja invaliditeta, bez čije realizacije ne može biti zaokružena reforma sistema socijalnog staranja. Radi se o kompleksnom reformskom poduhvatu koji uključuje pet resora: socijalne i dječje zaštite, prosvjete, zapošljavanja, penzijsko - invalidske i boračke zaštite, a uključen je i zdravstveni sistem. Kroz ovu reformu uspostaviće se jedinstveno tijelo za utvrđivanje invaliditeta kao i jedinstveni nacionalni kriterijumi za utvrđivanje istog. Uspostavljanjem novog sistema, lica sa invaliditetom će pravrednije i lakše ostvarivati svoja prava. Nacrt zakona o jedinstvenom vještačenju invaliditeta koji je u pripremi predstavlja osnov za donošenje registra osoba sa invaliditetom.

U okviru istraživanja koje je sprovela MI BOKE u saradnji sa ambasadorom SAD u Podgorici **"Istraživanje o nasilju i diskriminaciji nad ženama, djevojkama s invaliditetom i vidovima podrške koja je potrebna njima i njihovim porodicama"** žene i djevojčice sa invaliditetom suočavaju sa diskriminacijom u oblasti rada i zapošljavanja, nezaposleno je ukupno 6.612 žena sa invaliditetom, od čega skoro polovina ima tek 1 stepen stručne spreme. Navedeni podaci ukazuju da je dvostruko više nezaposlenih žena u odnosu na muškarce sa invaliditetom, sa 1 stepenom stručne spreme. Takođe, navedeno istraživanje pokazuje da je uključeno više žena sa invaliditetom u program profesionalne rehabilitacije, čiji je cilj da se osoba sa invaliditetom osposobi i pripremi za rad.

Žene sa invaliditetom u velikoj mjeri lišene su prava na zasnivanje porodice i na tjelesni integritet. Radi se o neprihvatljivim aktima nasilja i kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda žena i djevojčica s invaliditetom shodno istraživanju Saveza slijepih Crne Gore "Nasilje – društveni problem koji se ne smije ignorisati" iz 2019. godine. Oblasr rada i zapošljavanja predstavljaju oblasti u okviru kojih se osobe s invaliditetom suočavaju sa velikim preprekama i barijerama prilikom ostvarivanja njihovih prava.

Prioritetni problem u oblasti zaštite lica sa invaliditetom, čijem rješavanju će Ministarstvo i u 2024. godini u okviru svojih nadležnosti doprinijeti u saradnji sa NVO sektorom je **nedostatak ili nedovoljna zastupljenost, razvijenosti i održivosti integrisanih usluga socijalne i dječje zaštite**.

Neophodno je unaprijediti položaj lica s invaliditetom u Crnoj Gori i uključiti ih u sve oblasti društva na ravnopravnoj osnovi. Usluge socijalne i dječje zaštite dobijaju sve značajniju ulogu, iako još uvijek nije moguće govoriti o potpunom obuhvatu svih lica s invaliditetom koje imaju ovakve potrebe, za šta će biti nužno osigurati veći obim usluga podrške u sredini u kojoj osobe s invaliditetom žive, a koje bi trebale svakoj osobi pružiti podršku u onoj mjeri koja će joj osigurati ostanak i uspješno aktivno učestvovanje u lokalnoj zajednici, bolji kvalitet života, ali i pravo na sopstveno određenje i izbor.

Veliki broj djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i mladih, odraslih i starih lica s invaliditetom nisu u prilici da se integrišu u zajednicu zbog nedovoljne podrške razvoju njihovih kapaciteta, koji doprinose većoj samostalnosti u svakodnevnom funkcionisanju. Pri tom, opterećenje i negativne psihičke posljedice izazvane povećanom brigom o djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, kao i mladom, odraslom i starom licu s invaliditetom su takođe negativni ishodi porodica, koje samostalno brinu o svojim članovima.

Do sada je osnovano **18 dnevnih centara** za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, i to: Pogorica (2), Cetinje, Berane, Danilovgrad, Herceg Novi, Plav, Mojkovac, Nikšić, Pijevlja, Rožaje, Ulcinj, Bijelo Polje, Budva, Tivat i Golubovci, dnevni boravak u JU Dječji dom "Mladost" Bijela, i u sklopu JU Resursni centar za sluh i govor "dr Peruta Ivanović" Kotor. U cilju razvoja usluga za starija lica u okviru JU Dom za stare "Grabovac" u Risnu otvoren je dnevni boravak za odrasla i stara lica s invaliditetom, sa posebnim fokusom na dementne korisnike, kao i dnevni boravci za stara lica u JU Dom starih "Bijelo Polje" i JU Domu starih "Pijevlja", Caritas Barske nadbiskupije dnevni boravak za odrasla i stara lica sa invaliditetom. U cilju unapređenja zaštite odraslih i starih lica sa invaliditetom uspostavljeno je **7 dnevnih boravaka** za odrasla i stara lica i odrasla i stara lica s invaliditetom, i to u: Nikšiću 2, Cetinju, Pijevljima 2, Risnu i Bijelom Polju.

Usluga pomoć u kući je usluga podrške za život u zajednici. Namijenjena je osobama kojim nije dovoljna podrška porodice za samostalan život u svojim domovima. Korisnici usluga pomoći u kući su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju i odrasla i stara lica sa invaliditetom. Za pružanje usluga pomoć u kući licencirano je **9** pružalaca usluga, dok su za **usluge personalne asistencije** licencirana **3** udruženja.

Sve ove usluge podrške za život u zajednici su još uvijek u fazi razvoja, iako je usluga dnevnog boravka na većem nivou razvijenosti, ostale usluge su nedovoljno razvijene, a često i nedovoljno dostupne osobama sa invaliditetom, stoga je potreban dodatni napor kako bi se ovim licima obezbijedila podrška za život u zajednici.

Od posebnog značaja je i realizacija preporuka upućenih od strane Komiteta UN-a za prava osoba sa invaliditetom, a posebno sljedeće:

- Čl. 7. "(b) Preduzme mjere usmjerene na deinstituconalizaciju djece i izdvoji sva potrebna sredstva da bi osigurala da ona imaju pristup svim servisima u zajednici umjesto u dnevnim centrima ili bilo kom drugom izdvojenom okruženju; (c) Obezbjedi svoj djeci s invaliditetom, nezavisno od vrste oštećenja ranu intervenciju i razvojne servise u saradnji sa predstavničkim udruženjima roditelja djece s invaliditetom, i na lokalnom nivou, u skladu s Konvencijom; i (d) Razvije efektivne kvalitetne servise podrške u zajednici za roditelje koji se brinu o djeci s invaliditetom;"
- Čl. 12. Promijeni režim za donošenje odluka i starateljstva jer se i dalje ograničava ostvarivanje različitih prava osobama s invaliditetom zbog čega je visok broj OSI kojima je oduzeta poslovna sposobnost, te su zbog toga lišeni svog punog poslovnog kapaciteta. U tom pogledu, neophodno je u potpunosti uskladiti legislativu sa Konvencijom i zamijeni postojeće režime starateljstva i zarienskog donošenja odluka sistemom podržanog donošenja odluka koje u potpunosti poštuje autonomiju, integritet, dostojanstvo, želje i prioritete osobe i uspostavi transparentne i efektivne pravne lijekove za osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost.
- Čl. 19. "Komitet urgira da država potpisnica usvoji sveobuhvatnu strategiju deinstitutionalizacije s jasno definisanim rokovima za efektivnu deinstitutionalizaciju i da izdvoji adekvatna sredstva za njenu implementaciju. Takođe se preporučuje državi potpisnici da: (a) Se posveti ne gradnji novih institucija ili drugih oblika izdvojenih okruženja i da umjesto toga razvije širok spektar usluga u zajednici, uključujući i lokalni nivo, koje odgovaraju potrebama osoba s invaliditetom i poštuju autonomiju, izbore, dostojanstvo i prihvatanost osobe i koji uključuju vršnjačku podršku i druge alternativne medicinskim modelu mentalnog zdravlja; (b)

Prekine koncept odmora u drugim institucijama i osigura da osobe s invaliditetom mogu da provedu odmor u zajednici; i (c) Osigura uključivanje osoba s invaliditetom i njihovih predstavničkih organizacija u svim etapama razvoja strategija i šema samostalnog života."

- Čl. 20. "poboljša transparentan pristup asistivnim uređajima i tehnologijama kao i da osigura pristupačne i fer šeme za refundaciju kako bi se spriječili sve dodatne troškove i/ili administrativna opterećenja za osobe s invaliditetom."

- Čl. 28. "(a) redovno prati životne troškove osoba s invaliditetom i da u skladu s tim uskladuje socijalna davanja za osobe s invaliditetom; (b) Da u skladu sa stavom 41 (d) zaključnih razmatranja Komiteta za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama podiže svijest o važnosti ekonomske nezavisnosti žena s invaliditetom, uspostavi odgovarajuće procedure koje omogućavaju ženama s invaliditetom da prijave slučajeve kada su im primanja ili socijalna davanja oduzeta od strane članova porodice i da osigura da su socijalna davanja data direktno ženama s invaliditetom, a ne članovima njihovih porodica; (c) Da preduzme sve neophodne mjere, uključujući i legislativne, da osigura da je pravo na alimentaciju ženama s invaliditetom koje su napuštene od strane partnera uredno primijenjeno i da te žene, ukoliko žive ispod granice siromaštva dobijaju adekvatna socijalna primanja; i (d) Da prikupi podatke o svoji djeci s invaliditetom na lokalnom nivou i da obezbijedi da svako dijete ima pristup socijalnim davanjima na osnovu invaliditeta da bi imalo standard života iznad najnižeg životnog standarda.

- Čl. 31. "da uspostavi jedinstven i sveobuhvatan sistem za prikupljanje, analizu i širenje podataka o stanju osoba s invaliditetom, razvrstane po polu, uzrastu, nacionalnosti, vrsti oštećenja, socioekonomskom statusu, zaposlenosti, mjestu prebivališta, kao i o barijerama s kojima se osobe s invaliditetom sreću u društvu. Komitet takođe preporučuje državi potpisnici da se služi metodologijom i pitanjima Vašingtonske grupe za statistiku u oblasti invaliditeta."

Ono što je prioritetno propisano je članom 62 **Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti**, a to su usluge podrške za život u zajednici, čijem će razvoju doprinijeti projekti i programi nevladinih organizacija, koji se u 2024. godini planiraju realizovati po javnom konkursu navedenom u sektorskoj analizi. Usluge podrške za život u zajednici su: usluge dnevnog boravka; usluge stanovanje uz podršku; usluga pomoć u kući; usluge svratišta, usluge personalnog asistenta. Navedene usluge nisu dovoljno razvijene u sistemu socijalne i dječje zaštite, a od primarnog su značaja za potpuno učešće lica sa invaliditetom u društvenoj zajednici.

Organizacije civilnog sektora će kroz poštovanje normativnih okvira, a koji se tiču ispunjavanja niza standarda u pogledu prostora, stručnih radnika i stručnog rada, kada je u pitanju dnevni boravak, pomoć u kući, stanovanje uz podršku, personalna asistencija, i druge usluge podrške za život u zajednici, raditi na uklanjanju socijalnih prepreka što će voditi ka nesmetanom obavljanju svakodnevnih životnih aktivnosti od značaja za uključivanje za život u zajednici i uspješno napredovanje lica sa invaliditetom.

Očekuje se da će nevladine organizacije koje imaju licencu za pružanje navedenih usluga i one koje će u budućem periodu dobiti istu, povećati kvalitet usluga iz domena socijalne i dječje zaštite, ali i sam kvalitet života osoba sa invaliditetom.

Shodno istraživanju Centra za građansko obrazovanje **"Za jednakost OSi – stavovi prema osobama sa invaliditetom"** iz 2020. godine više od polovine stanovnika smatra da nevladine organizacije koje se bave pitanjima osoba sa invaliditetom i ljudskim pravima najviše doprinose poboljšanju njihovog položaja, dok je na drugom mjestu je rangiran Fond za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom.

Nevaldirne organizacije koje ne poseduju licencu, svojim projektima mogu doprinijeti inovativnim uslugama u socijalnoj i dječjoj zaštiti. Značajne projekte koje pružaju roditeljska udruženja koja nemaju licence, ali imaju dugogodišnje iskustvo u realizaciji aktivnosti koje su od značaja za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju, kao i udruženja za odrasla lica sa invaliditetom, mogu doprinijeti rješavanju problema nedostatka određenih usluga socijalne zaštite. Ove usluge mogu biti osmišljene i u direktnoj komunikaciji NVO sa ciljnim grupama. Usluge socijalne zaštite u širem smislu predstavljaju usluge, odnosno aktivnosti koje nisu definisane Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i za njihovo pružanje nije potrebna licenca u skladu sa Zakonom. Ove usluge mogu dopunjavati usluge socijalne zaštite za koje su propisani normativi i minimalni standardi na način da u određenom vremenskom razdoblju odgovaraju na specifične potrebe korisnika u unapređenju života osoba sa invaliditetom.

Podaci (analize, studije, statistički izvještaji, itd.) koji pojašnjavaju navedeni problem	Izvor(i) podataka
1) Informacije o sprovođenju Strategije za integraciju osoba lica sa invaliditetom u Crnoj Gori i Akcionog plana za 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 i 2019. godinu 2) Inicijalni izvještaj Crne Gore o primjeni Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom 3) Preporuke Komiteta UN za prava osoba s invaliditetom. 4) Istraživanje "Nasilje-društveni problem koji se ne smije ignorisati" 2019. godine 5) Istraživanje "Zajednakost OSI – stavovi prema osobama sa invaliditetom" 2020. godine 6) Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije 2022. godine 7) Istraživanje "Položaj OSI u Crnoj Gori" 2021. godine 8) Istraživanje "Stop diskriminaciji žena sa invaliditetom" 2021. godine	1) Direktorat za socijalno staranje i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja 2) Ministarstvo finansija, Vlada Crne Gore 3) Ministarstvo rada i socijalnog staranja 4) Saveza slijepih Crne Gore 5) Centar za građansko obrazovanje 2020. godine 6) Zaštitnik za ljudska prava i slobode izvještaj 2022. godine 7) Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore 2021. godine 8) Inicijativa mladih sa invaliditetom Boke

2.2. Navesti ključne strateško-planske dokumente odnosno propise koji prepoznaju važnost problema identifikovanih pod tačkom 2.1., kao i specifične mjere/djelove tih dokumenata koji su u vezi sa identifikovanim problemima.

Naziv strateškog/planskog dokumenta/propisa	Naziv poglavlja/ mjere/ aktivnosti
1. Međunarodna Konvencija o pravima osoba s invaliditetom 2. Ustav Crne Gore 3. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti 4. Strategija za integraciju osoba s invaliditetom u Crnoj Gori 2008-2016 5. Strategija za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori 2016-2020, s Akcionim planom za 2018-2019 6. Strategija razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022 7. Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2023 8. Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore za period 2022-2024 sa programom rada za 2022. godinu 9. Program rada Vlade Crne Gore za 2023. godinu 10. Program ekonomskih reformi 2021-2023, Vlada Crne Gore, mart 2021. godine	1. Član 3 Opšta načela; Član 7; Član 19 2. Član 68 Zaštitna lica sa invaliditetom 3. Član 4 Cilj socijalne i dječje zaštite; Član 60 Vrste usluga; Član 62 Podrška za život u zajednici 4. Socijalna zaštita, 4.1. Socijalna i dječja zaštita; Akcioni plan Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori; 5. Akcioni plan Strategije za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori 2016-2017; Akcioni plan Strategije za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori 2018-2019 6. Akcioni plan za 2018. godinu za sprovođenje Strategije razvoja Sistema socijalne i dječje zaštite za period od 2018-2019. godine 7. STRATEŠKI CILJ: Obezbeđivanje ravnopravnog položaja i punog učešća lica sa invaliditetom u svim sferama društvenog života; Operativni ciljevi od 1-12 8. Prioriteti i ciljevi Vlade do kraja 2024. godine (Cilji 1.2; "Unaprijediti poštovanje ljudskih i manjinskih prava, rodnu ravnopravnost i prava lica sa invaliditetom") 9. U okviru cilja pod tačkom 1.2 Unaprijediti poštovanje ljudskih i manjinskih prava, rodnu ravnopravnost i prava lica sa invaliditetom i eliminacija svih oblika diskriminacije, predviđeno je Utvrđivanje Predloga zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije (ND 15) 10. STRATEŠKI CILJ 4: Uspostaviti savremen i stabilan sistem socijalne zaštite djece i njihovih porodica; Specifični cilj 4.3: Razvijen sistem podrške djeci sa smetnjama i teškoćama u razvoju i njihovim porodicama.

11. Strategija Inkluzivnog obrazovanja 2019-2025. godine 12. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom 13. Strategija Savjeta Evrope o licima sa invaliditetom 2017-2023 14. Izvještaj Evropske Komisije o napretku Crne Gore iz 2021. i 2022. godine	11. Strateški cilj 1: Obezbjediti i primijeniti dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku. 12. Član 2, Član 3, Član 5, Član 24 13. Akcioni plan za usvajanje preporuka Komiteta UN za prava lica sa invaliditetom 14. Poglavlje 19; Socijalna politika i zapošljavanje

2.3. Obrazložiti na koji način nevladine organizacije mogu doprinijeti rješavanju problema identifikovanih pod tačkom 2.1., koje aktivnosti su prihvatljivije za postizanje željenog rezultata, kako se planira praćenje i vrednovanje doprinosa rješavanju pomenuutih problema. Navesti konkretne mjerljive pokazatelje/indikatora za praćenje doprinosa nevladinih organizacija rješavanju identifikovanih problema i izvore verifikacije učinjenog.

Opis načina doprinosa nevladinih organizacija u rješavanju problema	Konkretni mjerljivi pokazatelji doprinosa nevladinih organizacija	Izvor(i) podataka
Licencirane nevladine organizacije će pružati usluge dnevnog boravka, personalnog asistenta, pomoći u kući, pomoći u kući u ruralnim područjima, svratišta i stanovanje uz podršku licima s invaliditetom, koje su neophodne za adekvatan život i koje će doprinjeti povećanju društvene inkluzije lica sa invaliditetom. U vezi sa realizacijom preporuka UN-a: Čl. 7. (b) - Uspostavljanje pojedinačnih sistema prikupljanja i baza podataka koji se odnose na ostvarivanje specifičnih prava djece(c) povećanje obima pružanja usluga NVO u oblasti prava djeteta i unaprijeđenje kvaliteta tih usluga	❖ 3 nova dnevna boravka za OSI u 2024. godini ❖ 7 novih licenci nevladinih organizacija za pružanje usluga iz domena socijalne i dječje zaštite u 2024. godini; ❖ Angažovano najmanje 40 personalnih asistenta u 2024. godini; ❖ Najmanje 40 novih korisnika usluga personalnog asistenta; ❖ Najmanje 25 novih korisnika usluga pomoći u kući; ❖ Održano najmanje 4 obuka za CSR i druge ustanove u 2024. godini o institutu poddržanog odlučivanja;	Kvartalni izvještaji nevladinih organizacija koji se dostavljaju Ministarstvu rada i socijalnog staranja, o svim aktivnostima u toku realizacije projekata, njihova dokumentovanost i finansijski monitoring; - Neposredna komunikacija sa predstavnicima nevladinih organizacija radi boljeg uvida i kvalitetnijeg izvještavanja o svim aktivnostima i rezultatima koji se vezuju za korisnike;

(d) organizovanje obuka za roditelje djece s invaliditetom; Organizovanje raznih treninga, edukacija i obuka zaposlenim u Centrima za socijalni rad i drugim ustanovama socijalne i dječije zaštite o institutu podržanog odlučivanja umjesto inasituta zamjenskog odlučivanja s ciljem podizanja svijesti o konceptu ljudskih prava OSI i garancijama međunarodnih standarda u ovoj oblasti. kako bi se obučavali nadležni pojedinci, posebno službenici zaduženi za sprovođenje zakona, kako bi isti bili usklađeni sa Konvencijom. Povećanje obima pružanja usluga NVO u oblasti prava OSI i unaprijeđenje kvaliteta tih usluga. Osigurati da žene s invaliditetom imaju jednak pristup svim pravima garantovanim Konvencijom na način što će se poboljšati njihovo efektivno učesće i konsultacije s organizacijama osoba s invaliditetom, kroz pružanje podrške besplatnog pravnog savjetovanja. Integracija djece sa smetnjama i teškoćama u razvoj Pružanje podrške u prikupljanju jedinstvene statistike o OSI i podrške za uspostavljanje registra OSI.	❖ Najmanje 40 zaposlenih u CSR i drugim ustanovama prošlo obuke u 2024. godini o institutu podržanog odlučivanja; ❖ Oko 35% žena OSI uključeno u realizaciju projektnih aktivnosti. ❖ Pružena podrška u vaninstitucionalnom obliku kroz razne sekcije i radionice za najmanje 250 djece i mladih sa smetnjama u razvoju ❖ Jačanjem podrške NVO i organizacijama OSI u podizanju svijesti javnosti o položaju OSI. ❖ Oko 35% žena OSI uključeno u realizaciju projektnih aktivnosti. Kontinuirano osnaživanje i istraživanje položaja žena i djevojčica OSI. ❖ Najmanje 50% djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju uključeno u projektne aktivnosti, uz uslov potrebnog kvaliteta projekata koji se dostavljaju. Ukoliko neki projekat bude validiran manjim kvalitetom od potrebnog, projekte aktivnosti ici će u korist kvalitetnijih projekata drugih grupa korisnika. ❖ Najmanje 15 obuka ili radionica o podizanju svijesti javnosti o sposobnostima i doprinosu osoba s invaliditetom (OSI) ❖ Ostvarivanje saradnje u kreiranju baze podataka o licima sa invaliditetom, kao i uslugama, u saradnji sa NVO sektorom.	- Informisanost od strane nevladinih organizacija i neposredno prisustvo predstavnika Ministarstva određenim događajima i radionicama koji spadaju u projektne aktivnosti nosilaca projekata; - Terenske posjete nevladinim organizacijama, kao i drugi oblici monitoringa (medijske i druge promocije projektnih aktivnosti) pružaju širu sliku za evaluaciju projekata, uključujući i završne izvještaje kako nevladinih organizacija o projektima, tako i nadležnog Ministarstva, što sve ukupno omogućava da se izvode zaključci, statistike i vrši vrednovanje doprinosa projekata u rješavanju definisanih problema. Sve aktivnosti koje podrazumijevaju monitoring i evaluaciju projekata služe kao baza za buduće definisanje prioriternih problema, željenog stanja, kako bi se podržali i finansirali projekti nevladinih organizacije koje imaju kapacite da se bave ovom izuzetno složenom i osjetljivom oblasti, a na taj način budžetska sredstva raspodijelila na kvalitetan i odgovoran način.

3. OSTVARIVANJE STRATEŠKIH CILJEVA

3.1. Navesti ključne strateške ciljeve iz sektorske nadležnosti čijem će ostvarenju u 2024. godini doprinijeti projekti i programi nevladinih organizacija.

Strateški cilj(evi) čijem ostvarenju će doprinijeti javni konkurs za projekte i programe nevladinih organizacija u 2024. Godini	Način na koji će javni konkurs za projekte i programe nevladinih organizacija doprinijeti ostvarenju strateških ciljeva (ukratko opisati)
❖ Unaprijedeni vaninstitucionalni oblici podrške licima sa invaliditetom ❖ Pluralizam usluga ❖ Integracija djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, kao i mladih, odraslih i starih lica sa invaliditetom u društvenu zajednicu u što većoj mogućoj mjeri	Potrebno je unaprijediti podršku organizacija civilnog sektora u cilju unapređenja standarda i kvaliteta samih usluga – dnevnog boravka, pomoći u kući, pomoći u kući u ruralnim područjima, svratišta, stanovanja uz podršku i personalnog asistenta, kao i podršku za licenciranje nevladinih organizacija i radnika. Time bi se omogućilo bolje sagledavanje kapaciteta za pružanje navedenih usluga. Kako usluge socijalne i dječje zaštite nisu dovoljno razvijene za lica sa invaliditetom, pružanjem navedenih usluga od strane nevladinih organizacija, koje će za to imati licencu, osobama sa invaliditetom se pruža mogućnost da budu više uključene u društvenu zajednicu. Uključujući nevladin sektor u pružanju usluga socijalne i dječje zaštite dobijamo pluralizam usluga i vaninstitucionalnu zaštitu OSI. Pružanjem i razvojem usluga za integraciju djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, kao i mladih, odraslih i starih lica sa invaliditetom unapređuje se njihovo aktivno učešće u svim sferama života, kao i njihov položaj i ostvarivanje njihovih mogućnosti.

4. JAVNI KONKURSI ZA FINANSIRANJE PROJEKATA I PROGRAMA NVO - DOPRINOS OSTVARENJU STRATEŠKIH CILJEVA IZ SEKTORSKE NADLEŽNOSTI MINISTARSTVA

4.1. Navesti javne konkurse koji se predlažu za objavljivanje u 2024. godini u cilju doprinosa ostvarenju strateških ciljeva iz sektorske nadležnosti (iz tačke 3.1.), uz prijedlog potrebnih iznosa. Ukoliko postoji mogućnost preklapanja s javnim konkursima iz nacionalnih, sredstava EU ili drugih vanjskih fondova iz nadležnosti neke druge institucije, navesti s kojim organom je potrebno koordinirati oblasti finansiranja.

Naziv javnog konkursa	Iznos	Drugi donatori s kojima je potrebno koordinirati oblasti finansiranja
"Zaštita lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju"	550.000,00€	

- 4.2. Navesti ko su predviđeni glavni korisnici projekata i programa koji će se financirati putem javnog konkursa. Ukratko navesti glavna obilježja svake grupe korisnika, njihov broj i njihove potrebe na koje projekti i programi treba da odgovore u 2024. godini.

Opis glavnih grupa korisnika, njihov broj i potrebe
Glavni korisnici projekata, koji će se financirati putem javnog konkursa su djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju i mlada, odrasla i stara lica sa invaliditetom i članovi njihovih porodica. Očekivani broj korisnika koji će biti obuhvaćeni projektima nevladinih organizacija jeste najmanje 800.   Lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja, koja u sadejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.   Usluga pomoći u kući obezbeđuje se za: 1) 170 djece sa smetnjama u razvoju i mladih, sa posebnim akcentom na djevojčice;   2) 130 odraslih i starih lica sa invaliditetom sa posebnim akcentom na žene.   Usluga dnevnog boravka obezbeđuje se za: 1) 180 djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i mladih sa posebnim akcentom na djevojčice   2) 120 odraslih i starih lica sa invaliditetom sa posebnim akcentom na žene   Usluga stanovanja uz podršku obezbeđuje se za: 1) 200 odraslih i starih lica sa invaliditetom sa posebnim akcentom na žene   Usluga personalne asistencije pruža se korisniku dodatka za njegu i pomoć koji je u radnom odnosu, odnosno uključen u sistem visokog obrazovanja odnosno sistem obrazovanja odraslih.   Pružanjem usluga: dnevnog boravka, pomoći u kući, pomoći u kući u ruralnim područjima, stanovanja uz podršku, personalnog asistenta, kao i nekih drugih inovativnih usluga u okviru socijalne i dječje zaštite će se zadovoljiti svakodnevne potrebe lica sa invaliditetom, odnosno njihovu osnovnu potrebu za potpunim učešćem u zajednici. Obezbeđivanjem ovih usluga sprečava se institucionalizacija OSI, koje će se svakodnevno kretati u okviru svog društva.   Posebno treba istaknuti da će se uspostavljanjem usluge "personalni asistent" omogućiti osobama s invaliditetom da pronađu adekvatno zaposlenje, a možemo reći da je potreba za zaposlenjem jedna od osnovnih ljudskih potreba.   Kako integracija lica sa invaliditetom podrazumijeva djelovanje u više oblasti, potrebe na koje projekti treba da odgovore u 2024. godini bazirane su na standardima koji podrazumijevaju: obezbeđivanje uslova za puno i aktivno učešće lica sa invaliditetom na ravnoj osnovi kroz razvoj i primjenu politike pružanja jednakih mogućnosti, obezbeđivanje usluga licima s invaliditetom u skladu sa njihovim realnim potrebama i u skladu sa međunarodnim standardima i mogućnostima države.

4.3. Navesti očekivani ukupni broj ugovorenih projekata, odnosno ugovora koji se planira zaključiti s nevladinim organizacijama na osnovu javnog konkursa.

Očekivani broj projekata koji se planira finansirati / broj ugovora koje se planira zaključiti s NVO	
"Zaštita lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju"	20

4.4. Navesti najviši i najniži iznosi finansijske podrške koju će biti moguće ostvariti na osnovu pojedinačnog javnog konkursa navedenog u tački 4.1.

Naziv javnog konkursa: "Zaštita lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju"	
Najniži iznos finansijske podrške koju će biti moguće ostvariti na osnovu javnog konkursa: 10.000 eura	Najviši iznos finansijske podrške koju će biti moguće ostvariti na osnovu javnog konkursa: 40.000 eura

NAPOMENA: stavom 4 člana 32ž Zakona o NVO, definisano je: "Ukupan iznos sredstava koja se na osnovu javnog konkursa mogu dodijeliti nevladinoj organizaciji za finansiranje projekta, odnosno programa, ne može preći 20% od ukupno opredjeljenih sredstava koja se raspodjeljuju na osnovu tog konkursa."

5. KONSULTACIJE SA ZAINTERESOVANIM NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

5.1. Navesti na koji način je u skladu sa važećim propisima obavljen proces konsultovanja NVO u procesu pripreme sektorske analize.

Metoda konsultacija (npr. web, email, konsultativni sastanak, itd.)	Datumi sprovedenih konsultacija	Naziv NVO koje su učestvovala u konsultacijama

6. KAPACITETI ZA SPROVOĐENJE JAVNOG KONKURSA

6.1. Navesti broj službenika/lica i spoljnih saradnika koji će biti zaduženi za sprovođenje javnog konkursa i praćenje realizacije finansiranih projekata i programa nevladinih organizacija (uključujući najmanje jednu terensku posjetu, prilikom koje će se provjeravati izvršavanje ugovornih obaveza, namjensko trošenje sredstava, te postizanje rezultata planiranih javnim konkursom i odobrenim projektom(programom)).

Naziv javnog konkursa	Broj službenika/lica zaduženih za sprovođenje javnog konkursa i praćenje finansiranih projekata i programa nevladinih organizacija	Imena službenika/lica zaduženih za sprovođenje javnog konkursa i praćenje finansiranih projekata i programa nevladinih organizacija
"Zaštita lica s invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju"	3	Biljana Vučetić Mirela Murić Kaluđerović Budimirka Dukanović

Ovjera ministra:

Admir Adrović Ime i prezime	<i>Admir Adrović</i> Potpis